

FEMEIA ÎN ETNOLOGIA ROMÂNEASCĂ. REPERE BIBLIOGRAFICE

SIMONA BALA

În societatea tradițională românească diviziunea muncii pe sexe contribuie la conturarea unei diviziuni spirituale, în care femeia apare ca o adevărată depozitară a tradiției, păstrătoare a credințelor și riturilor domestice. Ei îi revine aproape întreaga muncă din gospodărie, ceea ce face ca femeia să fie mult mai strâns legată de gospodăria întreagă, ca unitate organică și de sediul ei central casa, decât bărbatul a cărui preocupare majoră se desfășoară în exteriorul casei. „În interiorul strâns al casei, care prin continua ei fixare în spațiu reprezintă parcă însuși sediul material al tradiției, femeia a rămas legată de toate credințele și practicile superstițioase moștenite din bătrâni, menite să aducă binele și sporul în gospodărie, devenind tocmai prin această perfectă aderare la ele, adevărata forță de coeziune a întregii vieți din gospodărie, înțeleasă în toate amănunțele sale”¹. Cercetarea socio-etnografică românească de până acum abordează femeia prin prisma unei multitudini tematice, fiecare studiu punând în evidență mai mult sau mai puțin, doar un anumit domeniu al activității feminine. Lipsa unor studii globale, sau o abordare unitară a variatelor forme ale activității feminine, ne-au determinat ca și noi, în cele ce urmează să încercăm o abordare diferențiată a tematicii așa cum reiese din cercetarea bibliografică socio-etnologică de până acum. Această situație este și mai evidentă în studiile ce au în vedere zona etnografică Țara Crișurilor.

Una dintre cele mai cuprinzătoare teme ce se regăsește în studiile cercetătorilor români este cea a obiceiurilor și ceremoniilor populare. În primul rând amintim câteva dintre lucrările teoretice de bază în studierea sărbătorilor, obiceiurilor și ceremoniilor, autorii cărora au încercat să definească fiecare concept în parte individualizându-l. În acest demers teoretic remarcăm contribuțiile lui Vasile Băncilă, din perioada interbelică, care a deschis drumul dezbaterilor teoretice ale semnificațiilor sărbătorești ale comportamentului și a trăirii festive²; Mihai Pop cu lucrarea *Obiceiuri tradiționale românești*³, urmând apoi studiile lui

---

1. Stefania Cristescu – Golopenția, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*. București, 1940, p. 9-11.

2. Vasile Băncilă, *Duhul sărbătorii*, în *Gândirea*, nr. 4, aprilie 1936; idem, *Declinul sărbătorii*, în *Gândirea*, nr. 5, mai 1936; ; idem, *Pedagogia sărbătorii*, în I. Popescu Teișan, *Almanahul școlărilor primare și al familiei pe anul școlar 1936/1937*, editat de Scrisul Românesc, S. A., p. 65-74.

3. Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976.

Ernest Bernea⁴, cele ale lui Al. Popescu⁵ și Paul Drogeanu⁶; dar șirul lung al descrierilor obiceiurilor și sărbătorilor românești se deschide cu lucrarea în trei volume a lui Simion Florea Marian⁷. Scrisă din grija de a nu se pierde „producțiunile populare... în fața avansului civilizației”, *Sărbătorile la români* oferă o sursă inegalabilă de documentare pentru cercetătorul de azi. Marian acordă egală atenție și sărbătorilor nelegate de biserică, sărbătorilor păgâne, pe care poporul le celebrează „adeseori cu mai mare solemnitate” decât pe cele creștinești, dintre care, S. Fl. Marian amintește: Sân-Toaderul, Baba Dochia, Alexiile, Armen-denul sau Armendina, Sf. Pricopie, Mariana, Palie, Foca, Sărbătoarea dinților, Sărbătoarea oilor, Sărbătoarea lupilor, Paparudele, Marțoalea sau Marțiscara, etc. multe dintre acestea fiind ținute numai de femei. Importanța trilogiei lui Marian rezidă din bogatul fond documentar pe care ni-l oferă, dar și din perspectiva largă românească, pe care o are întotdeauna în vedere. Practicile sărbătorești specifice Crișanei le menționează riguros folosind ca sursă de informație și de documentare, în special articolele revistei *Familia*, din Oradea, scrise de Vasile Sala sau de Avram Igna. Un loc aparte în bibliografia generală etnografică românească îl dețin *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, publicat de Ov. Birlea și I. Mușlea⁸ și *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al -XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, apărută prin grija lui A. Fochi⁹. Dacă în chestionarul lui Hașdeu, Crișana este mai puțin vizată, în chestionarul lui Densușianu găsim informații etnografice de mare valoare, pentru zona cercetată de noi. În filele de manuscris 87 (R) – 92 (V) se fac referințe la satul Cetea de pe valea Crișului Repede, de către Ioan Bota. Am făcut această subliniere deoarece satul mai sus amintit reprezintă o „enclavă” sau o vatră etnografică de mare valoare, care din păcate nu a fost cercetată.

O culegere monumentală etnofolclorică din nordul Moldovei este aceea semnată de Elena Niculiță-Voronca, care prin vastitatea materialului strâns oferă cercetătorului de astăzi un bogat material comparativ¹⁰. În lucrările sale, referi-

4. Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești*, București, Ed. Cartea românească, 1985 și idem, *Introducere teoretică la studiul obiceiurilor*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 13. 1968, nr. 5, p. 379-388.

5. Alexandru Popescu, *Prolegomene la o definiție a obiceiurilor populare*, în *Buletinul Atlasului Etnografic al României*, nr. 8, 1980, București.

6. Paul Drogeanu, *Practica fericirii*, București, Ed. Eminescu, 1985; idem, *Cinci perifraxe despre obicei și sărbătoare*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 28, nr. 1, 1983; idem, *Homo festus. Pe marginea „sărbătoreșcului” la Sadoveanu*, în *Viața Românească*. Caiete critice, XXXI-II, nr. 12 decembrie 1980, p. 154-161.

7. Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, București, Ed. Fundație Culturale Române, 1994, vol. I-II.

8. Ovidiu Birlea și Ion Mușlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile chestionarele lui B. P. Hașdeu*, București, Ed. Minerva, 1970.

9. Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al -XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Ed. Minerva, 1976.

10. Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele popului român adunate și așezate în ordine mitologică*. Mihalcea lângă Cernăuți, Edit. Proprie, 1903, vol I-II; informații interesante pentru tema noastră se găsesc în partea a -III-a, a I-lui volum și în părțile IV și V, din volumul al-II-lea.

toare la sărbători, Tudor Pamfile redă obiceiuri și credințe populare românești, dar din păcate informații despre Crișana nu apar¹¹. Situația este aceeași și în cazul lui I. A. Candrea, dar care în lucrarea sa *Iarba fiarelor*, dedică un capitol „Calendarului babelor”, adică acelor sărbători care erau ținute mai cu seamă de „sătence, care văd în sărbătoare, nu prilejul de a-și aminti de cele sfinte și de a aduce prinosul lor de recunoștință lui Dumnezeu pentru bunătatea lui, ci ocazia de a capta prin nelucrare bunăvoința cutărui sau cutărui sfânt, de mânia sau răzbunarea căruia se tem”¹². Unei analize atente supune Petre Caraman, sărbătorile de iarnă, care îmbină vechi practici păgâne greco-romane și orientale cu practici creștine de dată mai recentă¹³. Un studiu deosebit de bogat și foarte documentat este cel al lui Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciorii din Țara Oltului*¹⁴. În lucrarea sa T. Herseni demonstrează că obiceiul colindatului conservă unele manifestări tractice ce amintesc de trecerea de la matriarhat la patriarhat, cetele având „caracterul unor organizații de inițiere, mai exact de instruire a junilor, de educare a lor în vederea executării obligațiilor sociale care le revin în cadrul vieții sătești”. Metoda de lucru, „arheologia socială”, oferă posibilitatea autorului să surprindă credințe și practici autohtone de o vechime milenară. Studii mai recente suprimă strânsele legături, prin însăși semnificația lor fundamentală, dintre obiceiurile ciclului calendaristic și cele legate de momentele mai importante din viața omului. Dintre lucrările apărute la noi în ultimul timp, remarcăm cele ale Mariei Bocșe¹⁵, Ion Cuceu¹⁶, Dumitru Pop¹⁷.

Dintre studiile referitoare la colindat care oferă temei noastre sugestii semnificative amintim cele scrise de: Traian Gherman¹⁸, Ovidiu Bîrlea¹⁹, Nicolae

11. Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, București, Academia Română, 1910; idem, *Sărbătorile la români, Crăciunul*, București, Academia Română, 1914; idem, *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*, București, Academia Română, 1914; idem *Povestea lumii de demult, după credințele poporului român*, București, Academia Română, 1913.

12. I. A. Candrea, *Iarba fiarelor*, Studii de folclor, București, Cultura Națională, 1928, p. 124.

13. Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și slavi. Contribuție la studiul mitologiei creștine din orientul Europei*, Iași, 1931, p. 5.

14. Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciorii din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977.

15. Maria Bocșe, *Grâul-finalitate și simbol în obiceiurile cu caracter agrar din valea Barcăului (Bihor)*, în *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*, IX (1977), Cluj, p. 261-279.

16. Ion Cuceu, *Obiceiuri și credințe în legătură cu ocupațiile tradiționale la Gârbou, județul Sălaj*, în *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*, 1971/1973, Cluj, 1973, p. 437-456.

17. Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1989, p. 12-24.

18. Traian Gherman, *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor români din Ardeal*, în *Anuarul Arhivei de Folclor*, București, vol. 5, 1939, p. 57-79.

19. Ovidiu Bîrlea, *Colindatul în Transilvania*, în *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*, anii 1965-1967, Cluj, 1969.

Bot²⁰, Octavian Buhociu²¹, Monica Brătulescu²², Mircea Eliade²³. O vastă abordare a calendarului popular o întrprinde Ion Ghinoiu, analizând „orologiul cosmic”, „orologiul biologic”, „orologiul social”, „anul nou civil”, „anul ritual creștin”, „anul nou agrar”, „anul nou pastoral”, „timpul matur” și „îmbătrânirea timpului calendaristic”²⁴. Ion Ghinoiu concepe timpul ca o curgere unitară, personalizată chiar, redând pentru fiecare perioadă în parte riturile și ceremoniile specifice.

Între cele dintâi referințe la obiceiurile din Bihor, se înscrie consemnarea lui Imre Kovacs, jurat al județului Bihor, într-un manuscris datat și intitulat *Cunoștințe statistice și topografice din județul Bihor, plasa Salonta*²⁵. Acest manuscris conține informații etnografice despre colindatul cu turca, descrierea ei și atmosfera sărbătorească specifică Crăciunului.

Informațiile etnografice sporesc la sfârșitul secolului al XIX-lea, prin contribuțiile notabile a câțiva culegători conștiincioși, precum ar fi: Vasile Sala²⁶, Avram Igna²⁷, Iosif Stanca²⁸, dar cu toate acestea au rămas multe aspecte neconsemnate. Bihorul aflat în imediata vecinătate a Munților Apuseni s-a bucurat și el de atenția unor cercetători de seamă, T. Frâncu-G. Candrea²⁹, Tache Papahagi³⁰, Emil Petrovici³¹, ale căror lucrări prezintă importanță în primul rând pentru studiul graiului și numai în al doilea rând pentru etnografie și folclor. Aproape toți cercetătorii au avut în vedere mai mult inima Munților Apuseni și mult mai puțin partea vestică a masivului, adică văile Crișului Negru, cu depresiunea Beiuș-Vaşcău, care este foarte interesantă din punct de vedere etnografic. Folclorul acestei regiuni este reprezentat de studiile lui Petru Hetcou³², Bela Bar-

20. Nicolae Bot, *Contribuții la cunoașterea funcției colindelor*, în *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei*, 1971/1973. Cluj, 1973, p. 473-488.

21. Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstărească*, București, Ed. Minerva, 1979.

22. Monica Brătulescu, *Colinda românească*, București, Ed. Minerva, 1981

23. Mircea Eliade, *Istoria religiilor și culturile populare*, în *Anuarul Arhivei de Folclor*, VIII-XI, Cluj-Napoca, 1991.

24. Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Ed. Meridian, 1988.

25. Zoltan Ujvary, *Jocul turcii la românii din Ungaria*, în *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria*, Budapesta, 1975, p. 11-27.

26. Vasile Sala, *Credințe. Eresuri. Obiceiuri. De la Beiuș și Vașcău în Bihor*, în *Familia*, 1900, nr. 8, p. 90-91.

27. Avram Igna, *Credințe populare*, în *Familia*, 1898, nr. 31; *Ibidem*, nr. 38, p. 452; *Ibidem*, 1899, nr. 11, p. 128; *Ibidem*, 1900, nr. 10, p. 15.

28. Iosif Stanca, *Credințe populare*, în *Familia*, 1899, nr. 16, p. 184.

29. T. Frâncu-G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, București, 1888.

30. Tache Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni*, în *Grai și suflet*, II (1925), p. 22-89.

31. Emil Petrovici, *Folclorul dela Moșii din Scărișoara*, în *Anuarul Arhivei de Folclor*, V (1939), p. 111-175.

32. Petru Hetcou, *Poesia populară din Bihor*, Beiuș, Tip. Doina, 1912.

tok³³, precum și prin câteva texte publicate de G. Alexici³⁴, Miron Pompiliu³⁵. *Monografia comunei Seghiște*, redactată de preotul Moise Popovici redă multe datini și obiceiuri „netrebnice”, care denotă marea bogăție a acestora în Bihor³⁶.

După anul 1930 date etnografice mai sigure aflăm de la colaboratorii Arhivei de folclor a Academiei cu filiala la Cluj, dintre care 12 culegători sunt bihoreni³⁷. Ca urmare a acestei colaborări au apărut două volume semnate de Toma Mărăscu³⁸. O lucrare de mari proporții ca *Monografia almanah a Crișanei*³⁹, redactată de Aurel Tripon în 1936, o adevărată „enciclopedie regională” nu putea să ignore partea etnografică și folclorică a acestei zone, în care tradițiile s-au conservat mai bine decât în alte părți. Astfel capitolele care vizează tradițiile populare, au fost redactate de Eugen Ceontea – profesor – și Ștefan Mărcuș – avocat – artist. Ne rețin atenția obiceiurile legate de unele de anumite sărbători profane sau creștine, care prilejuiesc întâlnirea fetelor cu feciorii și organizarea jocurilor distractive. Un loc important în această lucrare îl deține descrierea amplă a nunții și a orației bihorene „nevesteașca”.

Într-o micromonografie, apărută în 1944, Petre Stelea prezenta câteva obiceiuri și credințe populare: descântatul, paparuda, colindatul, șezătoarea, obiceiuri la nuntă și înmormântare, oferindu-ne o imagine concretă și prețioasă în demersul nostru⁴⁰.

La loc de frunte trebuie menționat numele lui Gheorghe Pavelescu, cercetător în domeiul etnografiei și al folclorului, culegător remarcabil de folclor și autorul studiului cu caracter monografic *Cercetări folklorice în sudul județului Bihor*⁴¹. Monografia sa face o trecere în revistă a cadrului antropogeografic a zonei cercetate, prezentând satele cercetate, populația și ocupațiile ei, locuința, îmbrăcămintea, hrana, firea locuitorilor. O atenție sporită beneficiază folclorul zonei, lucrarea având în ultima ei parte o culegere folclorică, cuprinzând: balade, doine, hore, colinde, descânțece, cimilituri, jocuri, credințe, magie, medicină, snoave și povești. Capitolul referitor la obiceiurile zonei cercetate debutează cu observația pertinentă că acestea „sunt comune tuturor provinciilor românești și menționarea lor are rolul de simplă afirmare a unei prezențe folklorice ... Există însă și obiceiuri, care se întâlnesc numai aici, sau în regiuni apropiate, fiind ne-

33. Bela Bartok, *Cântece populare românești din Comitatul Bihor*, București, Sococ, 1913.

34. G. Alexici, *Texte de literatură poporană română. I. Poesia tradițională*, Budapesta, 1899.

35. Miron Pompiliu, *Balade populare române*, Iași, 1870

36. Moise Popovici, *Monografia comunei Seghiște*, în *Transilvania*, Sibiu, 1911, nr. 3.

37. Ion Taloș, *Folclor bihorean în Arhiva de folclor a Academiei*, în *Zilele folclorului bihorean*, Oradea, 1968, p. 105-113.

38. Toma Mărăscu, *Monografia comunei Sudrigiu, județul Bihor*, Beiuș, 1934, idem, *Folclor adunat din comuna Batâr-Bihor*, Tinca, 1938.

39. *Monografia almanah a Crișanei*, județul Bihor, redactată de Aurel Tripon, Tipografia Diecezană, Oradea, 1936, p. 156-166, 259-289.

40. Petre Stelea, *Viața sâtenilor din Cresuia, județul Bihor*, Tipografia Diecezană, Beiuș, 1944, p. 22-84.

41. Gheorghe Pavelescu, *Cercetări folklorice în sudul județului Bihor*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, VII, Sibiu, 1945, p. 35-122.

cunoscute în alte părți. Astfel, se pot aminti câteva obiceiuri de sărbători cum este la Crăciun umblatul *cu pomișorul*, tragerea clopotelor de Paști, strigarea peste sat la Sângiorz, sau altele în legătură cu nașterea, nunta și înmormântarea”.

În afară de studiile menționate, înainte de 1944 semnalăm, cu totul incidental, unele referiri la obiceiurile din Bihor în paginile publicațiilor locale. Astfel, în *Glasul științifico-literar*, din 1945, se înserează două articolașe semnate de Titus Roșu și Mihai Cartiș, cu referiri la colindatul cu turca⁴².

Din inițiativa Comitetului de Cultură și Artă a Județului Bihor, apare, cu începere din 1968, publicația cu același nume: *Zilele folclorului bihorean*⁴³, din care s-au editat 3 volume cuprinzând comunicări prezentate la cele patru ediții ale acestei manifestări. Aceste volume găzduiesc contribuțiile unor specialiști din întreaga țară și chiar ale unor amatori, menite să valorifice documentările pe teren, punându-se accent pe obiceiuri.

Sub egida Muzeului Țării Crișurilor au apărut mai multe publicații în care cercetările de etnografie au găsit loc prielnic de apariție⁴⁴. Dintre acestea menționăm doar studiile care ne interesează, fiind semnate de : Elenei Ghidău⁴⁵, Titus Roșu⁴⁶, Iosif Herța⁴⁷, Aneta Micle⁴⁸, Maria Boșe-Călugăru⁴⁹, Ioan Meșoiu⁵⁰, Ion Bradu⁵¹, Blaga Mihoc⁵², Dumitru Colțea⁵³, Crăciun Parasca⁵⁴. A-

42. Titus Roșu, *Crăciunul de altădată la Beiuș și Mihai Cartiș, Obiceiuri de Crăciun*, în *Glasul științifico-literar*, Beiuș, An. I, nr. 2, 1945.

43. *Zilele folclorului bihorean*, Comitetul de cultură și artă al județului Bihor, Oradea, vol. I., 1968, vol. II., 1973, vol. III., 1974.

44. *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, nr. 10, Oradea, 1971; *Contribuții la cunoașterea medicinii populare din bazinul Crișul Negru*, nr. 6, Oradea, 1970. *Centenar Muzeal Orădean*, Oradea, 1972. *Biharea. Culegere de studii și materiale de etnografie și artă*, Oradea, vol. I/1973 – vol. XIX-XX/1992-1993.

45. Elena Ghidău, *Obiceiuri de iarnă din depresiunea Beiușului*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, nr. 10, Oradea, 1971, p. 149-172.

46. Titus Roșu, *Turca-străvechi obicei de iarnă la români-argument al continuității naționale*, în *Zilele folclorului bihorean*, Comitetul de cultură și artă al județului Bihor, Oradea, vol II-III, 1973

47. Iosif Herța, *Despre unele datini de iarnă din împrejurimile comunei Tinca*, în *Zilele folclorului bihorean*, vol. IV, Oradea, 1974, p. 155-163.

48. Aneta Micle, *Manifestări dramatice în cadrul sărbătorilor de iarnă*, în *Zilele folclorului bihorean*, vol. IV, Oradea, 1974, p. 165-177; idem, *Semnificațiile ceremonialului de nuntă*, în *Lucrări științifice*, Filologie, Institutul Pedagogic, Oradea, 1971, p. 175-183.

49. Maria Boșe-Călugăru, *Obiceiuri agrare pe Valea Crișului Negru (subzona Tinca)*, în *Zilele folclorului bihorean*, vol. IV, Oradea, 1974, p. 99-119; Idem, *op. cit.*

50. Ioan Meșoiu, *Aspecte privind obiceiul „Cumunii de secerat” în câteva sate din Bihor*, în *Zilele folclorului bihorean*, vol. IV, Oradea, 1974, p. 119-129.

51. Ion Bradu, *Din folclorul obiceiurilor bihorene*, Casa Creației populare a județului Bihor, 1970; Idem, *Cercetări folclorice din valea Crișului Repede*, în *Zilele folclorului bihorean*, Oradea, vol II-III, 1973, p. 143-175.

52. Blaga Mihoc, *Datini și obiceiuri populare din comuna Rohia într-un document inedit privind activitatea ASTRA din primii ani ai secolului XX*, în *Biharea*, V, Oradea, 1977, p. 293-297.

53. Dumitru Colțea, *Obiceiuri juridice nescrise practicate în satele din zona sud-vestică a județului Bihor*, în *Biharea*, XVII (Crisia XX), Oradea, 1990, p. 395-408.

54. Crăciun Parasca, *Motivul cununii în obiceiurile populare bihorene*, în *Biharea* IX, Oradea, 1981, p. 183-194.

ceste studii reprezintă pentru noi un important material general, documentar și comparativ oferindu-ne posibilitatea de a constata relevanța unor practici și soluțiile altora.

O importantă categorie bibliografică în care se găsesc referi la femeie sunt studiile consacrate ciclului vieții, începând cu culegerea lui Simion Florea Marian, *Nașterea la români*⁵⁵. Din păcate informațiile din Bihor se reduc doar la cele despre „scăldătoare”. Sursa bibliografică folosită este un articol publicat de Miron Pompiliu, în *Convorbiri literare*⁵⁶. Lucrarea lui Frâncu și Candrea, în schimb este destul de mult citată, ceea ce poate ajuta în refacerea lacunelor informative, având în vedere similitudinile dintre arealul nostru și cel al Munților Apuseni. Dintre informațiile din zonele etnografice învecinate le putem cita pe cele din Crasna. Sunt interesante informațiile despre mentalitatea colectivă referitoare la statutul fetei mari cu copil, criteriile de apreciere a femeilor, interdicțiile femeilor însărcinate, apărarea de duhurile rele, necurate, maternitatea, medicina populară, etc.

În ce privește studiile mai noi referitoare la această problemă amintim: *Obiceiuri de naștere din Oltenia de nord*, de Florica Lorinț, care își continuă preocupările în acest domeniu, în studiul *Tradiția „moașei de neam” în Gorj*, care cu toate că nu se referă la zona studiată de noi constituie o lectură profundă și documentată⁵⁷. Ion Ghinoiu propune o perspectivă interesantă de abordare a practicilor spirituale de la naștere, explicându-le prin viziunea populară asupra sufletului care este pribeag și face popasuri mai lungi sau mai scurte în adăposturi. Adăpostul copilului, placenta, trebuia creat spiritual, îndeplinind un scenariu ritualic, chiar în timpul nunții⁵⁸.

Din informațiile etnografice bihorene amintim *Credințele populare despre ursitori*⁵⁹, consemnate de Avram Igna și culese din localitatea Ineu, în ultimii ani ai secolului al XIX-lea și un scurt articol publicat de Marossy Ana, în care demonstrează cu argumente biologice avantajele nașterii pe pământ așa cum era practică de femeile noastre⁶⁰. După cum se poate observa acest subiect nu a stat prea mult în atenția etnografilor bihoreni, iar sursele bibliografice de informare sunt sumare.

55. Simion Florea Marian, *Nașterea la români*, București, Ed. Grai și suflet-Cultura Națională, 1995.

56. Miron Pompiliu, *Graiul românesc din Biharia*, în *Convorbiri literare*, an XX, București, 1887, p. 1007

57. Florica Lorinț, *Obiceiuri de la naștere din Oltenia de nord*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 13, nr. 6, București, 1968, p. 517-530; idem, *Obiceiuri de la naștere din Oltenia de nord*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 14, nr. 2, București, 1969, p. 99-112; Idem, *Tradiția „moașei de neam” în Gorj*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 12, nr. 2, București, 1967, p. 127-133.

58. Ion Ghinoiu, *Fenomenul de întemeiere-casa copilului*, în *Academica*, an. III, 3 ianuarie 1993 p. 9; idem, *Rituri funerare la nașterea copilului*, în *Academica*, an. IV, 3 ianuarie 1994, p. 6-7.

59. Avram Igna, *Credințe populare despre ursitori*, în *Familia*, 1900, nr. 19, p. 223.

60. Marossy Ana, *Considerații privind practica nașterii pe pământ, Biharea*, X, Oradea, 1982, p. 213-217.

Cu totul alta este situația în cazul altor obiceiuri din ciclul vieții, informații diverse ne parvin din secolul trecut, dar se constată și o adundență bibliografică. Din bibliografia consultată și din cercetările de teren întreprinse până acum am putut alcătui o repartitie a sărbătorilor feminine, în general, și a celor practicate în special de fetele mari. Una dintre sărbătorile fetelor mari, care de fapt marca intrarea în această categorie de vârstă este cea a *Lioarei*, despre care avem informații și studii semnate de Traian Mârza⁶¹, care consemnează existența acestei practici în 30 de sate din sudul județului Bihor. Informațiile lui Bela Bartok și ale lui Vasile Sala sunt ne semnificative, de aceea Tr. Mârza și-a propus să analizeze aceste practici, în varietatea formelor pe care le îmbracă, în arealul menționat. Analizarea mai profundă făcută din perspectiva grupului ceremonial de fete, îi aparține Monicăi Brătulescu⁶². Obiceiul „însurătorii” sau „prinderii suratelor” răspândit în sudul județului Bihor, a avut în trecut o arie de răspândire mai largă, după cum ne-o confirmă literatura de specialitate⁶³. Caracterul distractiv al „prinderii suratelor”, implicațiile sociale și psihologice, care marcau intrarea sau trecerea fetelor într-o nouă categorie de vârstă și legăturile cu *Lioara*, au fost surprinse de etnograful bihorean Dumitru Colțea⁶⁴.

Obiceiul numit Vergel sau Vergelat, în cea mai mare parte a țării, face parte din sfera credințelor și practicilor de Anul Nou, dar actanții sunt tinerii, băieții și fete, necăsătoriți. O primă mențiune însoțită de o descriere lapidară o datorăm lui Dimitrie Cantemir care nota: „este un fel de ghicire prin care moldovenii, punând niște nuiele într-un chip știut în noaptea dinspre întâi ianuarie, se încumetă să ghicească toată norocirea și năpasta pe care le va aduce anul întreg”⁶⁵. Vergelul este consemnat, în secolul al XIX-lea, în revistele: *Familia* (1866, 1868, 1869, 1871), *Gazeta poporului din Transilvania* (1888), *Tribuna din Sibiu* (1890), în chestionarul lui N. Densușianu este inserat răspunsul lui Vasile Sala⁶⁶, dar amănunțele cele mai multe apar mai ales în trilogia lui S. Fl. Marian⁶⁷, sintetizând material din întreaga țară, în funcție de scopul, timpul și modul practicării, a credințelor legate de obicei, de actanții. În *Monografia satului Cărăsău*, aflată în manuscris, D. Colțea descrie pe larg practica Vergelului și implicațiile și sem-

61. Traian Mârza, „*Lioara*” un gen muzical inedit al obiceiurilor de primăvară din Bihor, în *Lucrări de muzicologie*, vol. II, 1969, Cluj, p. 65-91; idem, *Folclor muzical din Bihor*, Ed. Muzicală, București, 1974, p. 44-48.

62. Monica Brătulescu, *Ceata feminină-încercare de reconstituire a unei instituții tradiționale românești*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 23, nr. 1, 1978, București, p. 37-58.

63. Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 130-132; Ion Mușlea, *Ov. Birlea, op. cit.*, p. 31-32; Ion Chișter, Paul Orha, *Practici de înfrățire în Chioar și Lăpuș*, în *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar, Baia Mare*, 1983, p. 294-314; Vasile Scurtu, *Termeni de înrudire în limba română*, București, Ed. Academiei, 1966, p. 121-122 și J28; T. Frâncu, G. Candrea, *op. cit.*; S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, vol. II, p. 248-253.

64. Dumitru Colțea, *Obiceiul „prinderii suratelor” în Cărăsău - Bihor*, în *Zilele folclorului bihorean*, vol. IV, Oradea, 1974, p. 147-154.

65. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Ion Creangă, București, 1978, p. 200

66. Adrian Fochi, *Datini...*, p. 361.

67. S. Fl. Marian, *Sărbătorile...*, p. 44 -70.

nificațiile lui pentru tinerii din satul Cărășău⁶⁸. Constatând o scădere a interesului față de acest obicei în secolul nostru, Tr. Mârza și Gh. Petrescu întreprind cercetării în satul Bucea, comuna Ciucea (1955 și 1956) și în câteva localități din Bihor: Bratca, Lorău, Delureni, Valea Crișului, Aștileu, Lugașul de Jos și Lugașul de Sus (1967). Accentul cercetărilor cade pe aspectul muzical al vergelului, dar este vizat și aspectul etnografic al acestuia⁶⁹. Preocupări pentru studierea vergelului constatăm, în ultima perioadă de timp la Crăciun Parasca⁷⁰ și Aneta Micle⁷¹, subliniind implicarea tineretului în această practică.

Adunare feminină restrânsă, șezătoarea dezvăluie date privitoare la ceata feminină, iar repertoriul general al cântecelor de șezătoare păstrează secvențe din rituri de inițiere. Aspectele formative ale șezătorii sunt evidențiate prin cântecele specifice și prin atmosfera spirituală feminină evidențiate de Monica Brătulescu⁷². Adunarea în șezătoare a fetelor sau a femeilor reprezintă o formă de organizare pe criterii de vârstă și de statut social, analogă cetelor de feciori idee susținută atât de M. Brătulescu cât și de M. Kahane și L. Georgescu⁷³. N. Bot și cercetători mai sus amintiți analizează paralelismele ce se pot face între acestea două și se referă nu doar la aspectele organizatorice, la funcțiile lor, dar și la vârsta participanților⁷⁴. În studiul *Șezătoarea și claca în comuna Sânicolaul Român*, Florica Feier, observă existența aceluiași criterii de alegere a gazdei de șezătoare în Bihor ca pe tot cuprinsul țării⁷⁵. Studiul de bază al șezătorii în România rămâne cercetarea monografică a lui D. C. Amzăr⁷⁶. Pornind de la o perspectivă sociologică studiul urmărește să analizeze și să înțeleagă fenomenul șezătorii în condițiile lui de existență, elementele constitutive și funcția lui socială în viața satului, subliniind rolul șezătorii în transmiterea valorilor.

Dintre toate obiceiurile legate de viața individului și a familiei, cea mai complexă manifestare o prilejuiește nunta, la baza cărcia stă căsătoria cu multi-

68. Dumitru Colțea, *Monografia satului Cărășău* (manuscris).

69. Traian Mârza și Gheorghe Petrescu, *Cîntecul vergelului*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 14, nr. 2, 1969, București, p. 137-150. idem, *Folclor muzical din Bihor*, Ed. Muzicală, București, 1974, p. 151.

70. Crăciun Parasca, *Obiceiuri și rituri caracteristice Bihorului*, în *Al cincilea anotimp*, Oradea, an. I, nr. 2, martie 1997, p. 13.

71. Aneta Micle, *Mimic și dramatic în folclorul bihorean*, Oradea, 1996, p. 103-108.

72. Monica Brătulescu, *Ceata...* p. 44.

73. *Ibidem*; Mariana Kahane și Lucilia Georgescu, *Repertoriul de șezătoare - specie ceremonială distinctă*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 13, nr. 4, 1968, București, p. 317-330.

74. *Ibidem*; Nicolac Bot, *Șezătoarea în zona Năsăudului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1965-1967, Cluj, p. 309-310. Idem, *Cânepa în credințele și practicile magice românești*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1968-1970, Cluj, 1971, p. 279-322. Traian Mârza, *Cântecul ceremonial al clăcii de tors din partea de nord a Munților Apuseni*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1968-1970, Cluj, 1971, p. 337-359.

75. Florica Feier, *Șezătoarea și claca în comuna Sânicolaul Român*, în *Biharea XV / Crisia XVIII*, 1988, Oradea, p. 567-575, dar și studiul Iulianeii Șovrea, *Șezătoarea pe valea Crișului Negru*, în *Zilele folclorului bihorean*, vol. IV, Oradea, 1974, p. 209-216.

76. C. Amzăr, *Sociologia șezătorii*, în *Arhiva pentru știință și reformă socială*, an. IX, 1930, nr. 4, p. 516-575.

ple implicații: juridice, rituale și folclorice, formând un mare spectacol în care este implicată întreaga comunitate. Nunta în Bihor pune în evidență deopotrivă elementele specifice cu caracter local, dar și pe cele care sunt parte integrantă a nunții românești, această constatare este generală și se regăsește la toți aceia care s-au oprit asupra ei. Această observație este făcută în urma confruntării cu descrierile nunții semnate de S. Fl. Marian⁷⁷, Elena Sevastos⁷⁸, Artur Gorovei⁷⁹, Ernest Bernea⁸⁰, Mihai Pop⁸¹. Culegătorul bihorean Vasile Sala ne-a lăsat o primă descriere amănunțită a nunții, din sudul județului nostru, care este folosită de obicei de cercetătorii contemporani, ca material documentar⁸². În plus, Sala consemnează descântecul (vraja), practicat de babe specializate atunci când o fată plăcea un fecior pe care și l-ar fi dorit de bărbat, dar acesta nu o dorea⁸³.

Lirica de mare frumusețe a ceremonialului nunții bihorene se regăsește în culegerile lui Miron Pompiliu⁸⁴. Atenția multor folcloriști a fost atrasă de „Hora miresei”, care în Bihor poartă numele de „Nevestea”, „Cântecul lăcății”, care „este alcătuită din o mulțime de întrebări și găcitură pe cari le fac nuntașii miresei nuntașilor mirelui. Aceștia trebuie să găcească, căci pînă atunci nu li se permite să iasă”⁸⁵.

Momentele rituale și simbolismul lor au constituit teme de cercetare pentru Maria Bocșe⁸⁶, C. Parasca⁸⁷ și St. Vasilescu⁸⁸. Decriptarea acestor simboluri

77. Fl. Marian, *Nunta...*

78. Elena D. O. Sevastos, *Literatură populară*, Ed. Minerva, București, 1990;

79. Artur Gorovei, *Datinile noastre la nuntă*, București, 1910;

80. Ernest Bernea, *Nunta în Țara Oltului, încercare de sociologie românească*, în *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, p. 51-137.

81. Mihai Pop, *op. cit.*; idem și P. Ruxândroiu, *Folclor literar românesc*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1991.

82. Vasile Sala, *Datinile poporului român la nuntă în plășile Beiușului și Vașcăului și Descântecul de mărit*, Tipogr. Doina, Beiuș, 1937.

83. *Ibidem*.

84. Miron Pompiliu, *Literatură și limbă populară. Versuri populare și tâlmăcirii*, București, Ed. pt. Literatură, 1967, p. 3-9.

85. Moise Popovici, *op. cit.*, p. 229; Ștefan Mărcuș, *Muzică și teatru în Bihor*, Oradea, 1935; Toma Mărășan, *op. cit.*; Ion Șculean, *Cântece de nuntă din Bihor*, în *Zilele Folclorului Bihoorean*, vol. I., p. 173-196. Maria Bocșe, *Obiceiuri de nuntă la românii în Bihor*, în *Zilele Folclorului Bihoorean*, vol. I., p. 197-216. Ion Cuceu, *Contribuții la cercetarea folclorului nupțial în subzona Tinca - Bihor*, în *Zilele Folclorului Bihoorean*, vol. în *Zilele Folclorului Bihoorean*, vol. IV, p. 129-146. Crăcin Parasca, „Oprirea trecerii” în ceremonialul nupțial din subzona folclorică Beiuș-Vaşcău, în *Biharea*, V, 1977, p. 205-215. Ilarion Cocișiu, *Cântece populare românești*, București, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Populară Română, 1963, p. 38. Aneta Micle, *Mimic...*, p. 154-162; Petru Hetcou, *Despre poezia populară din Bihor*, Beiuș, 1912; Tiberiu Graur, *Semnificația arhaică ale unor podoabe de nuntă de pe valea Crișului Negru - Bihor*, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, 1972, p. 531-533. Ioan Godea, *Zona etnografică Beiuș*, București, Ed. Sport -Turism, 1981, p. 83-90. Dar cele mai cuprinzătoare informații le găsim în lucrarea scrisă de Stelian Vasilescu, *Nunta în Bihor*, Oradea, 1970, p. 23-30 și 108-117.

86. Maria Bocșe, *Obiceiuri de nuntă la românii în Bihor*, în *Zilele Folclorului Bihoorean*, vol. I., p. 197-216.

87. Crăcin Parasca, „Oprirea trecerii” în ceremonialul nupțial din subzona folclorică Beiuș-Vaşcău, în *Biharea*, V, 1977, p. 205-215.

88. Stelian Vasilescu, *Nunta...*

ne ajută să înțelegem mai bine structurile mentale populare, în ce privește importanța care o avea nunta în lumea satului, poziția pe care o avea femeia și principiile morale și valorice care coordonau viața.

O situație bibliografică asemănătoare cu cea a nașterii avem și în cazul înmormântării în zona etnografică Bihor. Bibliografia consultată este în primul rând cea generală, deoarece cea zonală este redusă și se referă cel mai mult la jocurile de priveghi. Din categoria primelor lucrări cităm: S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români*⁸⁹, C-tin Brăiloiu, *Ale mortului. Din Gorj și Despre bocetul dela Drăguș*⁹⁰, Mihai Pop, *Mitul mării treceri și volumul Folclor literar românesc*⁹¹. C-tin Brăiloiu a fost primul folclorist român care a atras atenția asupra distincției dintre cântecele ceremoniale de înmormântare și bocetele propriu-zise. Dacă bocetele sunt lamentații libere, „revărsări melodice ale durerii”, cântecele ceremoniale sunt legate organic de anumite momente din desfășurarea ritualului și sunt cântate după anumite reguli, de *femei* care nu pot fi rude de aproape ale mortului⁹². C-tin Brăiloiu sublinia că bocirea este un act ceremonial tradițional, obligatoriu, de bună-cuviință, dar și o manifestare spontană a durerii, putând apărea într-o dispoziție liberă pe parcursul desfășurării ceremonialului⁹³.

Priveghiul și jocurile de priveghi constituie subiectul mai multor studii semnate de diverși cercetători, dintre care vom aminti câteva nume: T. Frâncu și G. Candrea⁹⁴, P. Stelca⁹⁵, Gh. Pavelescu⁹⁶, Ion Bradu⁹⁷, D. Pop⁹⁸, T. Graur⁹⁹, A. Micle¹⁰⁰. Aceste studii pun în evidență nu numai scopul „practic al jocurilor, acela de a alunga somnul celor veniți să privegheze, ci și funcția rituală de a marca ceremonial trecerea, despărțirea de cel mort. În mentalitatea tradițională aceasta este ultima petrecere a celui mort cu cei vii, de aceea cei care organizau jocurile de priveghi nu precupețeau nici un efort de a-i face să rădă și să petreacă pe cei aflați la priveghi”¹⁰¹.

89. Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români*, București, 1892

90. Constatin Brăiloiu, *Ale mortului. Din Gorj*, București, 1936; idem, *Despre bocetul dela Drăguș*, în *Arhiva pentru știință și reformă socială*, an X, 1932, nr. 1-4, p. 280-289.

91. Mihai Pop, *Mitul mării treceri*, în *Folclor literar*, II, Univ. din Timișoara, 1968, p. 79-90. Idem și P. Ruxândriou, *op. cit.*, p. 153-169.

92. Constantin Brăiloiu, *Ale mortului...*, p. 1.

93. Idem, *Despre bocetul...*, p. 280-289.

94. T. Frâncu și G. Candrea, *op. cit.*, p. 174.

95. Petre Stelca, *op. cit.*, p. 12.

96. Gheorghe Pavelescu, *op. cit.*, p. 35-122.

97. Ion Bradu, *Cântecul și jocul de priveghi din Bihor. În Zilele Folclorului Bihorean*, vol. I., p. 110.

98. Dumitru Pop, *Contribuții la studiul jocurilor de priveghi din zona Văii Gurghiului*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 13, nr. 2, 1968, p. 131-141.

99. Tiberiu Graur, *Jocuri de priveghi în Munții Apuseni*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1971-1973, Cluj, p. 473-488.

100. Aneta Micle, *Mimic...*, p. 162-194.

101. *Ibidem*, p. 163-164.

„Spre deosebire de obiceiurile de peste an sau cele legate de momente importante din viața individului, *descântatul* nu are un caracter ocazional și, ca atare, nu implică instituirea unui moment ceremonial care să afecteze comportamentul unei colectivități mai largi sau mai restrânse. Practicarea lui este determinată de situații individuale cu caracter imprevizibil, care depășesc cursul normal al vieții, întrerup sau periclitizează realizarea destinului individual, funcția lui fiind aceea de a elimina imprevizibilul, abaterea de la normal, și de a reda vieții cursul ei firesc”¹⁰². Limbajul popular folosește mai multe denumiri pentru descântat și descânțece: descântec, vrajă, farmec, făcătură, bozgoane, desfaceri, etc. Mai mulți folcloriști și etnografi români au căutat în spatele acestor variante terminologice tipuri funcționale distincte ale practicii descântatului. S. Fl. Marian face distincție între descânțece, vrăji și desfaceri¹⁰³. Artur Gorovei consideră că vraja și farmecul reprezintă unul și același lucru¹⁰⁴. Gheorghe Pavelescu socotește vraja acțiune magică, iar descântecul formula verbală pe care o integrează¹⁰⁵. Părerile specialiștilor converg în ce privește plasarea originii descântecului în cultura primitivă, mai ales a acelor manifestări care țin de gândirea magică orientată spre scopuri utilitare exprese, și că principalii factori care au condiționat și au favorizat apariția și dezvoltarea descântecelor a fost credința în puterea magică a cuvântului și a principiului dual al binelui și al răului. Descântecul oferă documente interesante pentru mentalitatea magică sau superstițioasă dar și un material poetic tradițional. Ovidiu Papadima consideră descântecul „...o bogăție de invenție verbală adesea uluitoare; asociații surprinzătoare de imagini; descărcări de efecte de o mare intensitate, atât în sensul frecvenței diminutivelor mîngîietoare față de bolnav, cit și în sensul invectivei alternînd cu flatarea, sau al rugămintii alternînd cu blestemul, față de agentul presupus al răului, al suferinței; ființe fabuloase venind cu primejdie sau în ajutor, prin acțiuni desenate epic, în puternice trăsături de negru și alb, ca în basm și în baladă”¹⁰⁶.

Interesul folcloriștilor bihoreni pentru descânțece apare în ultimii ani ai secolului trecut și se continuă în primii ani ai secolului nostru. Revista *Familia* a găzduit generos scurtele articole semnate de Avram Igna¹⁰⁷, Iosif Stanca¹⁰⁸,

102. Mihai Pop și P. Ruxândroiu, *op. cit.*, p. 104-109.

103. S. Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, 1895.

104. Artur Gorovei, *Descânțecele românilor*, București, 1931, p. 84-85.

105. Gheorghe Pavelescu, *Cercetări asupra magiei la români din Munții Apuseni*, București, 1945; Idem, *Mana în folclorul românesc. Contribuții la cunoașterea magicului*, Sibiu, 1944.

106. Ovidiu Papadima, *Poezia riturilor de însănătoșire (Descîntecul)*, în *Literatura populară română*, București, E. P. L., 1968, p. 355.

107. Avram Igna, *Maslul muieresc. Datină populară din Biharea. Familia*, 31, 1895, p. 607. Idem, *Descânțece* (de deochiu, sau de soare săc, de potcă, de speriat), *Familia*, 32, 1896, p. 8, 20, 141, de scrântitură p. 164, Descântecul fetelor, p. 189, De ciumurlechiu, de bubă, p. 212, de mătrea cu cias râu, de amețală, p. 309. Idem, *Descânțece de zgaibă, trașie, durere de dinți, grumăzare*, p. 368, de junghiu, p. 381, de mărîn, de foc viu *Familia*, 35, 1899, p. 439; *Descânțece de mărît, Familia*, 37, 1902, p. 235.

108. Iosif Stanca, *Credințe populare*, în *Familia*, 32, 1896, p. 224, 218, 405, *Familia*, 35, 1899, p. 570.

Vasile Sala¹⁰⁹. În lucrarea sa *Cercetări folklorice în județul Bihor*, Gh. Pavelescu publică și o culegere de texte, grupate pe genuri, acordând atenție și descântecelor¹¹⁰.

Toate cercetările de până acum scot în relief faptul că practicarea magiei, deci implicit a descântecelor a fost și a rămas în scama femeilor, în special a femeilor curate, care nu au învățat, ci „au furat”, involuntar¹¹¹.

O categorie importantă în bibliografia temei o reprezintă gospodăria și ocupațiile femeii. Vrem să subliniem în primul rând deosebita valoare a lucrării Ștefaniei Cristescu-Golopenția, care a analizat gospodăria din Drăguș din prisma credințelor și riturilor magice, creând astfel, o imagine cuprinzătoare nu numai ai magiei gospodărești, cât și a muncilor feminine și a preocupărilor lor în funcție de vârstă și de statut social¹¹². Această lucrare este cea mai complexă, credem noi, creând o imagine de ansamblu asupra femeii, și nu doar privită dintr-o perspectivă așa cum apare ea în cele mai multe studii, de până acum¹¹³. O lucrare inedită pentru mijlocul secolului nostru este aceea publicată de Xenia Costa-Foru, care prin rezultatele cercetării sociologice asupra familiei oferă de fapt și un valoros material documentar al mentalităților¹¹⁴. Recursul său este singular în România în ce privește anchetarea relațiilor sexuale înaintea căsătoriei – dar nu a poziției sociale a copilului din „flori”, temă ce a fost dezbătută de cercetătorii relațiilor de familie –, a fidelității conjugale, a criteriilor de alegere a partenerilor. Interesul nostru s-ar îndrepta spre o analizare în spațiul bihorean a acestor aspecte, a criteriilor de alegere a partenerilor, a vieții sexuale înainte și după căsătorie, a praciilor anticoncepționale din lumea satului trecut, educația copiilor, în general și a fetelor în special, urmând coordonatele bunei cuviințe, a moralei, dar și educația prin muncă și prin puterea exemplului. Aceste ultime aspecte le urmărește Stanciu Stoian în studiul său, *Procesul educativ în satul Șanț, din județul Năsăud*, demers care din câte știm noi nu a fost urmat de alte studii ale cercetătorilor¹¹⁵.

În trecut când predomina în mediul rural economia naturală și apoi industria casnică, cultura plantelor textile și mai ales a cânepii a avut o importanță de prim ordin pentru îmbrăcămintea și gospodăria țărănească, ceea ce explică numă-

109. Vasile Sala, *Descântatul de spaimă*, *Familia*, 32, 1896, p. 20; *Din medicina populară*, *Familia*, 41, 1905, p. 499. *Făcutul de mărit*, *Familia*, 33, 1897, p. 429. *Descânțete*, *Familia*, 35, 1899, p. 523. *Credințe, eresuri*, . . . *Descânțete de diochiu*, *Gazeta poporului – Timișoara*, 2, 1886, nr. 42. *Descântecul de trai din în casă*, *Gazeta poporului – Timișoara*, 2, 1886, nr. 49. *Descânțete de ursită*, *Gazeta poporului – Timișoara*, 3, 1887, nr. 17 – 19.

110. Gh. Pavelescu, *Cercetări*..., p. 97-102, textele având numerele 111-122.

111. Ștefan Cristescu, *Practica magică a descântatului de „strâns” în satul Cornova*, în *Arhiva pentru știință și reformă socială*, an X, 1932, nr. 1-4, p. 371-380.

112. Idem, *Gospodăria în credințele și riturile magice*. . .

113. Xenia C. Costa-Foru, *Cercetarea monografică a familiei*, București, 1945.

114. Gheorghe Focșa, *Aspectele spirituale ale civilizației țărănești*, în *Sociologie românească*, an V, 1943, nr. 1-6, p. 44-62.

115. Stanciu Stoian, *Procesul educativ în satul Șanț, din județul Năsăud*, în *Sociologie românească*, an V, 1943, nr. 1-6, p. 63-108.

rul mare de credințe și practici în legătură cu ea¹¹⁶. Din literatura bogată de specialitate referitoare la ocupațiile tradiționale le consemnăm pe acelea care au mai multe referiri la activitatea și munca femeii. O perspectivă cuprinzătoare asupra ocupațiilor ne oferă Gheorghe Iordache, în volumul său publicat în 1985¹¹⁷; o nouă cercetare a fost publicată de curând de Ofelia Văduva, asupra alimentației văzută nu numai prin implicațiile ei majore cotidiene, ci și prin implicațiile spirituale, pe care le implică, în ceremoniile și riturile tradiționale¹¹⁸. Informații și interpretări ale rezultatelor culese din teren de Nicolae Bot, despre învățarea tor-sului și a fricii de Joimăriță¹¹⁹, Nicolae Dunăre despre prezența și absența femeii, în anumite munci¹²⁰, Ion Taloș despre seceriș, analizat din perspectivă spirituală¹²¹. Pentru arealul bihorean studiile despre ocupațiile feminine se referă aproape în exclusivitate la port și la țesături¹²². Abia câteva studii se referă de exemplu la alimentație¹²³.

Din cele ce am expus aici credem că rezultă că o cercetare a problematicii feminine, în arealul bihorean ar putea aduce date noi, interesante referitoare la cultura și spiritualitatea tradițională românească.

116. Traian Mirza, *Cântecul ceremonial al clăcii...*

117. Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, Craiova, Ed. Scrisul românesc, 1985.

118. Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Ed. Enciclopedică, 1996.

119. Nicolae Bot, *Cânepa...*

120. Nicolae Dunăre, *Elemente de cultură populară spirituală în practicarea unor ocupații la români*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1968-1970, Cluj, 1971, p. 323-355.

121. Ion Taloș, *Obiceiuri privitoare la seceriș*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1968-1970, Cluj, 1971, p. 261-278.

122. Maria Bocșe, *Țesături populare românești din Bihor*, Oradea, fără an de apariție. Tereza Mozes, *Port popular femeiesc din bazinul Crișului Repede*, Oradea, 1968. Idem, *Zona etnografică Crișul Repede*, p. 100-104, 144-158. Nicolae Dunăre, *Tehnica textilelor populare românești din valea superioară a Crișului Negru*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, Oradea, 1971, p. 5-49. Ioan Godea, *Zona etnografică Beiuș*, București, Ed. Sport-Turism, 1981. Olivia Lungescu, *Țesăturile populare din bazinul Crișului Alb*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, Oradea, 1971, p. 99-110.

123. Maria Bocșe, *Alimentația cu pâine și tipologia cuptoarelor în așezările din bazinul superior al Crișului Negru*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, Oradea, 1971, p. 81-98. Ion Bradu, *Componente tradiționale ale sistemului de alimentație publică în satul Ceișoara din județul Bihor*, în *Biharea XIV (Crisia XVII)*, 1987, p. 403-417. Titus Roșu, *Metode și mijloace de conservare și păstrare a alimentelor pentru iarnă și vară în obștea țărănească*, în *Biharea IV*, 1976, p. 171-191.

LA FEMME DANS L'ETHNOLOGIE ROUMAINE. REPERES BIBLIOGRAPHIQUES

RÉSUMÉ

L'ouvrage ci-présent est un passage en revue de la bibliographie concernant les domaines d'activité féminine. On a attaqué différemment cette thématique ainsi qu'il résulte de la recherche de la bibliographie sociale-ethnologique existente. L'un des sujets les plus amples et mieux représentés et celui des habitudes et de cérémonials populaires qui ont lieu pendant toute l'année et ceux qui font partie du cycle de la vie. Une catégorie très intéressante est représentée par le ménage et les activités de la femme et les pratiques occultes qui accompagnent ces activités. Parmi ces activités l'industrie ménagère, les pratiques occultes et les croyances spécifiques à cette ancienne occupation traditionnelle se sont réjouis d'une attention spéciale.

La recherche de cette bibliographie a mis en évidence la manque des études amples ou un unitaires des formes variées de l'activité féminine. Cette situation est encore plus évidente dans les études qui ont en vue la zone ethnographique du Pays de Cris.